

Světová liberalizace služeb a standards duševního vlastnictví

Světové hospodářské právo

Filip Křepelka

krepelka@law.muni.cz

Postupné rozšiřování hospodářské integrace

- Všechny státy začínají integrací zbožových trhů: zóny volného obchodu, celní unie.
- Málokterá seskupení států pokračují dále: integrace trhů služeb, uvolnění podnikání, uvolnění pohybu a pobytu pracovních sil, uvolnění investic kapitálu.
- Evropská unie: společný trh, jednotný vnitřní trh – zahrnují též další svobody.
- Postupně takovou liberalizaci zavádějí také některá další seskupení.

Možnosti globální liberalizace mimo obchod zboží

- Vysoká míra uvolnění obchodu zbožím v celosvětovém měřítku – výjimkou jsou ovšem zemědělské komodity.
- Co lze uvolnit dále?
- Investice kapitálu – většina států chce, aby se na jejich území zahraniční kapitál investoval pro jejich hospodářský a sociální rozvoj – jsou ochotné přistupovat na ujednání o ochraně a podpoře investic (samostatná kapitola kursu).
- Pohyb pracovních sil a uvolnění přistěhovalectví – ochota není, ve světě jsou stamiliony chudáků, kteří by se rádi přestěhovali kamkoli jinam. Ochota uvolnit tedy není.
- Služby – hospodářství vyspělých i méně vyspělých zemí charakterizuje vysoký podíl služeb. Z řady přirozených stejně jako právních důvodů však jejich mezinárodní obchod zaostává za obchodem zbožím.
- Podnikání – většina investorů chce v jiném státě podnikat sama, nikoli jenom půjčovat – státy jsou ochotny připouštět podnikání cizích subjektů.

Liberalizace prostřednictvím GATS

- Všeobecná dohoda o obchodu službami (General Agreement on Trade in Services) je jako příloha 1B součástí balíku smluv WTO.
- Pokrývá jak mezistátní obchod službami, tak soustavné podnikání na území jiného členského státu WTO (tj. více svobod podle práva ES).
- Uvolnění je částečné, odlišné pro jednotlivé státy, odvětví a způsoby poskytování.
- Proč je uvolnění podnikání pomocí GATS zastřeno? Pro obavy z nepřijetí veřejností v řadě členských států? Liberalizace prostřednictvím GATS je skutečně terčem kritiky.

Doložka nejvyšších výhod podle GATS

- Východiskem pro uvolňování mezistátního obchodu službami v rámci WTO je doložka nejvyšších výhod.
- Státy musejí mít vůči ostatním smluvním stranám, resp. vůči jejich hospodářským a dalším subjektům stejná omezení, pokud jde o přístup na trhy služeb a při podnikání.

Výjimka – zóny volného obchodu

- GATS připouští užší integraci trhů služeb a vznik zón volného podnikání na základě smluv mezi dvěma či více členskými státy.
- Zóna musí být všeobecná, nesmí být omezená jenom na některá odvětví.
- V posledním patnácti letech vzniklo několik zón volného obchodu (NAFTA, EFTA, EHP, nově ASEAN, na základě dvoustranných smluv často přes kontinenty). Liberalizace podnikání se skrývá rovněž za četnými smlouvami o ochraně a podpoře investice.

Specifické závazky

- Členské státy nejsou ochotné uvolnit obchod službami všeobecně stejně jako zavést obecnou svobodu služeb.
- Podobně jako v případě GATT koncesní listiny vyjadřující míru snížení cel se uvolnění služeb a podnikání prostřednictvím GATS děje pomocí tzv. specifických závazků jednotlivých členských států.

Odvětvové členění

- Specifické závazky se vyjadřují pro jednotlivá odvětví. Nepoužívají se obvyklé klasifikace statistiků pro hospodářství, nýbrž ad hoc vytvořený klasifikační seznam.
- Tento seznam některé služby člení podrobně, jiné nechává skoro nečleněné.
- Některá odvětví jsou poměrně uvolněná, jiná nikoli.
- Každý stát byl ochoten a tedy přijal různě rozsáhlé specifické závazky. Vyspělé státy byly a jsou ochotné k většímu uvolnění než státy rozvojové.
- Vyspělé státy nejsou ochotné uvolňovat služby sociální a jsou ostražitě u služeb obecného hospodářského zájmu.

Způsoby poskytování služeb a podnikání

- Specifické závazky jednotlivých členských států WTO nejsou přijímané jenom pro jednotlivá odvětví a pododvětví, ale také pro jednotlivé způsoby překračování hranice.
  - Rozlišují se:
    - (1) Mode one – cross border supply.
    - (2) Mode two – consumption abroad
    - (3) Mode three – commercial presence
    - (4) Mode four – presence of natural persons
- Ochota států uvolňovat nižší způsoby je větší než v případě vyšších. Mode three pokrývá usazování za účelem podnikání. Státy jsou málo ochotné uvolňovat zejména mode four, obávají se prolomení migrace za prací.

Přístup na trh a stejné zacházení

- Specifické závazky pro jednotlivá odvětví a pododvětví a jednotlivé způsoby (modes) se ještě vytvářejí zvláště pro přístup na trh a stejné zacházení.
- Státy tímto obtížně vysvětlitelným a málo přehledným rozlišováním zachovávají prostor pro četné výjimky, uvedené pro jednotlivé položky ve svých specifických závazcích. Vedle toho se připouštějí ještě výjimky a omezení všeobecné (horizontální).

Možná omezení obchodu službami a podnikání

- Stejně zacházení znamená podrobení místnímu správnímu právu hospodářskému, právu ochrany životního prostředí, daňovému právu apod. Právo členského státu dopadá na poskytovatele služeb na území, popř. na příjemce.
- Obchod službami lze omezit též nad tento rámec kvůli důležitým zájmům: bezpečnost, pořádek, zajištění výběru daní, zdraví, ochrana životního prostředí apod.

Uvolňování prostřednictvím dalších jednacích kol

- GATS předpokládala uvolňování prostřednictvím jednacích kol (Dauhá).
- Tomu ještě předcházelo dokončení liberalizace pro některá odvětví, kde se to nestihlo před Závěrečným aktem. Tyto změny jsou zakotvené jednotlivými dodatkovými protokoly.
- Očekávání dalších uvolnění po roce 2000 se zjevně nenaplnují. Ochota uvolňovat obchod službami a vytvářet prostor pro podnikání neroste. Zvláště si státy chrání sociální služby, služby obecného hospodářského zájmu a služby strategické.
- Více jsou mnohé státy ochotné vytvářet dílčí zóny volného obchodu službami a volného podnikání.

Česká republika, Evropská unie a GATS

- ČR v roce 1994 přijala poměrně rozsáhlé specifické závazky. Možnosti omezení poté ani nevyužívala.
- EU/ES neměly výlučnou kompetenci pro uvolnění obchodu službami v roce 1994. Členské státy si sjednávaly vlastní specifické závazky. Nyní se kompetence celku posílily, předpokládá se zavedení výlučné kompetence konsolidované EU po přijetí Lisabonské smlouvy.
- Odlišné specifické závazky pro jednotlivé členské státy jsou nadále možné.
- Jak se transformovaly závazky ČR na závazky EU?

Skutečnost globálního obchodu službami a mezinárodní podnikání

- Mezinárodní podnikání je poměrně běžné, prostor pro ně vedle GATS vytvářejí především dvoustranné smlouvy o mezinárodní ochraně a podpoře investic a smlouvy o zamezení dvojího zdanění.
- Díky novým komunikačním technologiím se rozvinul obchod distančními službami (zpracování dat).
- Roste turistický ruch a s ním spojený obchod službami turistického ruchu.
- Co globální hospodářská recese a mezinárodní integrace trhů služeb?

TRIPS

- Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Law).
- Dohoda se označuje jako třetí pilíř WTO (vedle GATT a GATS). Nezakládá nicméně vlastní liberalizaci, nýbrž posiluje ochranu duševního vlastnictví a to prostřednictvím jejich propojením s uvolňováním mezinárodního obchodu zbožím a službami.

Práva duševního vlastnictví ve světě

- Vyspělé státy mají rozvinutou soustavu práv duševního vlastnictví, často ale poměrně nedávno vytvořených:

Přehled: autorská práva, práva výkonných umělců apod., patenty na vynálezy, plemena, odrůdy, design, polovodičové topografie, ochranné známky, označení původu apod.

Jednotlivosti právních úprav a rozsah ochrany a schopnost prosazení se ale v mezinárodním měřítku nemálo odlišují.

Rozvojové (chudé) země odmítaly donedávna ochranu duševního vlastnictví, resp. některých institutů.

Také ve vyspělých zemích lze slyšet pochybnosti o některých institutech ochrany duševního vlastnictví.

Celosvětová harmonizace v oblasti duševního vlastnictví

- Existují mezinárodní smlouvy harmonizující právo duševního vlastnictví. Státy jejich přijetím vyjadřují vůli chránit tato práva, a to nediskriminačně pro domácí a zahraniční nositele.

Bernská úmluva – autorská práva

Úmluvy o ochraně práv umělců a nahrávek, např.

Římská úmluva

Madridská úmluva a systém – ochranné známky

Pařížská úmluva – patenty na vynálezy

a některé další.

WIPO a kooperace

Práva duševního vlastnictví zakládána registrací se registrují v jednotlivých členských státech pouze pro jejich území.

Pro usnadnění globální harmonizace existují mechanismy kooperace: např. uznávání práva na patentování, celosvětové řešerše, možnost snadného podání patentových přihlášek, mezinárodní mechanismy pro ochranné známky apod.

WIPO (World Intellectual Property Law Organization) – Ženeva – poskytuje administrativní zázemí pro kooperaci a harmonizaci v oblasti ochranných známek.

Slabosti stávajícího systému z hlediska nositelů práv duševního vlastnictví

- Stát, který nechce, se neúčastní jako smluvní strana příslušné harmonizační úmluvy.
- Neexistovaly a neexistují efektivní represálie pro prosazení při nedodržování závazků na ochranu.
- V desítkách zemí světa se obtížně prosazuje právo duševního vlastnictví vůči porušitelům: slabé civilní a trestní sankce, nevěle je prosazovat, společenské odmítání práv duševního vlastnictví.

Výsledky TRIPS

- TRIPS stanovuje pro všechny členské státy WTO bez rozdílu určité standardy pro jednotlivé druhy práv duševního vlastnictví
- Tím je víceméně nutí přijmout standardy vyjádřené jednotlivými harmonizačními smlouvami.
- TRIPS potlačuje některé výjimky a výhrady z práv duševního vlastnictví.
- TRIPS umožňuje postihovat účinně nedodržování standardů duševního vlastnictví cestou mezistátního sporu v rámci řešení sporů (DSU – příští seminář).
- TRIPS se setkává s ostrou kritikou antiglobalizačního hnutí a odmítán je rozvojovými zeměmi.